

Mészöly Miklós – az első száz év Beszámoló a centenáriumi konferenciáról

Száz éve született és húsz éve halt meg a kortárs magyar próza egyik legnagyobb mestere, Mészöly Miklós. A centenáriumon a Kárpát-medence számos egyetemén és kulturális intézményében rendeztek irodalmi és tudományos tanácskozásokat, ezek közül is kiemelkedik az október 4–6. között megtartott Mészöly Miklós – az első száz év című nemzetközi konferencia.

A Mészöly Miklós Egyesület által kezdeményezett és a Magyar Tudományos Akadémia, a BTK Irodalomtudományi Intézet, a Petőfi Irodalmi Múzeum, valamint a Petőfi Irodalmi Ügynökség által is támogatott rendezvényre tizenegy országból ötven előadó érkezett. A konferenciát az Egyesület részéről Székely Endre ügyvezető alelnök, a PIM részéről Török Petra főigazgató-helyettes köszöntötte, és Szörényi László, a BTK ITI emeritus professzora nyitotta meg. Szörényi – Mészöly értelmezője, munkatársa és barátja – felidézte azt a tanácskozást, amelyet ugyanitt, az Irodalomtudományi Intézet könyvtárában tartottak negyvenhét éve, 1974-ben, és amelyen Mészöly *Alakulások* című rendkívül nagy hatású művét vitatták meg Béládi Miklóssal a szerző jelenlétében.

Több külföldi vendég azért érkezett, mert a konferencia egyik kitüntetett témája Mészöly *külföldi fogadtatása* volt. Szolláth Dávid a keddi plenáris előadáson azt mutatta be, hogyan indult el Mészöly a hatvanas években a nemzetközi siker felé. A Kádár-rendszer kultúrpolitikájából és a Mészöly habitusából következő akadályok ellenére igencsak ígéretes volt a szerző franciaországi indulása, amit leginkább *Az atléta halála* című regényének a Seuil Kiadónál (a magyar kiadás előtti) megjelenése jelez. Az akadályok leküzdésében Mészölyt az őt nagyra tartó emigráns magyar írók és kritikusok (többek közt Albert Pál, Karátsón Endre, Határ Győző) segítették. Szolláth arra is kitért, hogy végül miért nem futotta be Mészöly mégsem azt a nemzetközi karriert, amit remélni lehetett számára. Kelemen Pál Mészöly német fogadtatását tárgyalta a konferencia záróelőadásában. Mészöly levelezést folytatott Eva Haldimannal (a *Neue Zürcher Zeitung* kritikusával, a magyar irodalom termékeny fordítójával és közvetítőjével) – ezt a jelentős hagyatéki anyagot mutatta be az előadás. A levelezés kötet formájában is hozzáférhető lesz Márjánovics Diána és az előadó szerkesztésében. Kelemen beszámolt egy másik, nemsokára megjelenő, gazdagon illusztrált bibliofil kiadványról is, amely Mészöly műveinek válogatását tartalmazza Wilhelm Droste fordításában (Miklós Mészöly, *Spurensicherung*, übersetzt von Wilhelm Droste, Hrsg. Kelemen Pál und Christian Thanhauser, Ottensheim: Edition Thanhäuser, 2021).

A külföldi fogadtatás és a fordítás kérdéseit járták körül a műfordítók a Görözdai Judit által vezetett beszélgetésen, illetve workshopon. Deák Renáta, Magdolna Garbacik-Balakowicz és

Tomáš Vašut a lengyel, cseh és szlovák Mészöly-kiadások és -fordítások történetét ismertették. A workshop résztvevői a konferencia előtt Mészöly *Térkép Aliscáról* című elbeszélését és a *Párbeszédkísérelt* című beszélgetőkönyv egyik részletét fordították le angol, bolgár, észt, lengyel, német, olasz, orosz és román nyelvre. A kilenc, zömmel fiatal műfordító (Nikolaj Bojkov, Andrei Dosa, Natalia Gyacsenko, Lauri Eesmaa, Owen Good, Sophia Matteikat, Michalina Oziembłowska, Claudia Tatasciore, Krzysztof Wołosiuk) több esetben hasonló nehézségekről számolt be. A jelen időben elbeszélte múlt például a legtöbb célnyelvben problémát okozott számukra a történeti időrétegeket ravasz narrációs eljárásokkal egymásra csúsztató mű átültetések. A Három Holló kávéház esti programjainak egyikén is a műfordítók voltak a főszereplők. Orcsik Roland két Mészöly-fordítóval beszélgetett. Oxana Jakimenko fordításában jelent meg nemrég a *Film* a kalinyingrádi Phoca Booksnál, Wilhelm Droste pedig a megjelenés előtt álló német Mészöly-kötet fordításának tapasztalatairól számolt be.

Nemcsak a külföldi, hanem a hazai fogadtatás kérdései is szóba kerültek a konferencián. Liebhauser János – a szekszárdi Illyés Gyula Megyei Könyvtár igazgatója – a szekszárdi születésű Mészöly helyi kultuszát ismertette, az Emlékház létesülését, a Mészöly születésnapján megtartott rendezvényeket, a Mészöly-díj és -emlékplakett történetét, a nemrég átadott porkoláb-völgyi alkotóházat és nem utolsósorban a jó néhány éve működő, már rangosnak számító Szekszárdi Magasiskola íróklubot.

A fogadtatás korántsem az egyedüli témája volt a tanácskozásnak. A konferencián elhangzott tudományos előadások – némi egyszerűsítéssel – négy további csoportba sorolhatók. A *teoretikus* megközelítések közül kiemelkedett Bagi Zsolt filozófiai-esztétikai analízise az elemek egyenlősítése általi közvetítés mézőlyi (és nádasi) formáiról, Darida Veronika a töredék kitüntetett szerepéről szóló eszme-futtatása, Miklósvölgyi Zsolt Nádasról és Mészölyről mint a „semleges látás” mestereiről szóló előadása, valamint Nagy Csilla a Polcz–Mészöly-levelezés kapcsán a személyességről, a traumáról és az intimitásról szóló elemzése. A teoretikus megközelítésekben külön csoportot alkottak azok a hozzászólások, amelyek a mai, kurrens elméletek – ökokritika, objektumorientált ontológia – felől szólították meg Mészöly irodalmi műveit és esszéit. Vásári Melinda, Balajthy Ágnes és Zilahi Anna felszólalásai arról tanúskodtak, hogy a Mészöly-életmű húsz évvel a lezárulta után is párbeszédképes, sőt inspiratív, megfontolásra érdemes válaszai vannak mai világunk és társadalmunk szorító kérdéseire is.

Jelentős eredményeket mutattak fel a *filológiai* megközelítések. Márjánovics Diána az eddig hagyatékból lappangó öt kéziratos füzet Mészöly-képet módosító részleteire hívta fel a figyelmet. Györi Orsolya a *Fakó foszlányok nagy esők évadján* című Mészöly-elbeszélés kimeríthetetlenül gazdagnak tűnő előszövegeit feltáró izgalmas filológiai nyomozását ismertette, Urbanik Tímea Mészöly munkásságának egyik legizgalmasabb tervéről beszélt, a hol *A Naplónak*, hol *Annónak* nevezett, több évszázadot átfogó nagyregény vázlatának tárta fel új összefüggéseit.

Az előadások harmadik csoportja – az elsősorban prózaíróként elismert – Mészöly más műnemekhez és művészeti ágakhoz kapcsolódó munkásságába nyújtott betekintést. Osztrólczyk Sarolta Mészöly verseit elemezte költészet és próza határát feszegető formai kérdésekre is kitérve, Gelencsér Gábor Mészöly filmes kapcsolatait tárta fel, a szerző szerepléseit, forgatókönyveit, valamint közös munkáit Gaál István, Jancsó Miklós, Huszárik Zoltán rendezőkkel. Jákfalvi Magdolna a Mészöly-kutatásban szinte ismeretlen, a magyar neoavantgárd színház történetében viszont fontos, határsértő, a Mészöly-írások alapján 1983-ban Csizmadia Tibor rendezésében Szolnokon bemutatott „*Hovámész?*” című előadást tárgyalta.

Negyedik csoportként az egyes művek *interpretációi* különíthetők el. Bazsányi Sándor Mészöly valószínűleg legtöbb értelmezést inspiráló művéről, a *Megbocsátásról* és annak fogadtatásról írt könyvének egy fejezetét ismertette a mészölyi emberfogalmat körüljáró előadásában. Ugyanennek a műnek a gazdag és rendhagyó képiségéről értekezett Visy Beatrix. Előadása termékeny párbeszédbe lépett Kappanyos Andrásnak a *Mindent próbáló szegényember* című kevésbé ismert Mészöly-meséről szóló felfedezés-értékű elemzésével. Kelemen Pál Mészöly első remekművéről, a *Koldustáncról* szóló elemzése egészen új megvilágításba helyezte a művet. A koldust minden ok nélkül provokáló elbeszélő talán nem is pusztán gyötri és megalázza áldozatát, ahogyan azt az olvasó gondolná, hanem élővé akarja tenni őt, mozgásba próbálja hozni, imitált dologiságától megfosztani.

A programok közül érdemes még kiemelni a PIM kiváló *Mészöly–Pilinszky100* kiállításának megtekintését. Új szempontokat adott a közös gondolkodásnak Major Ágnes előadása, amely arról szólt, hogy Mészöly milyen szerepet játszott Csáth Géza fogadtatástörténetében, illetve a *Magyar Tallózó* című könyvsorozat politikai botrányára is kitért. Szintén új szempontokat érvényesített Sipos Balázs hozzászólása, amely Mészöly életében kiadatlan „Zsidókérdés-tanulmányának” terminológiáját és szemléletét bírálta, valamint Szemes Botond módszertanában mindenki másétól eltérő stilometriai kutatása, amelyben a recepcióban legendásnak, korszakosnak számító „Mészöly-mondat” egyes nyelvtani sajátosságainak kvantitatív, szoftveres analizésére vállalkozott. Tanos Márton Mészöly „folytathatóságára” vonatkozó kérdést tett fel, és kitért arra a sajnálatos körülményre, hogy Mészöly kikerült a Nemzeti Alaptantervből. Elmondhatjuk, hogy a folytathatóság kérdésére maga a centenáriumi rendezvények sokasága, sikere, és ezeken belül ez a konferencia is pozitív válasz. A három nap alatt számos fiatal tudós és műfordító szólalt fel, nemcsak az előadók, hanem a közönség részéről is. Az egyik esti pódiumbeszélgetésen négy költő – Fehér Renátó, Fekete Richárd, Láng Orsolya, Zilahi Anna – cserélt eszmét Mészölyről Modor Bálinttal. Kiderült, hogy Mészöly mindannyiuk számára fontos inspirációs forrás, akár a verseit, akár az esszéit, akár a prózáját tartják személyesen nagy becsben.

A konferenciát Káli Anita, Kelemen Pál, Márjánovics Diána, Szolláth Dávid és Vásári Melinda szervezte, akiket a Mészöly Miklós Egyesület, a Petőfi Irodalmi Múzeum és az Irodalomtudományi Intézet több munkatársa segített. A tanácskozás anyaga köteté szerkesztve várhatóan 2022-ben jelenik meg.

[Káli Anita](#)